

Téves csatatér

*Naplójegyzetek 2003-ból**

TÓZSÉR ÁRPÁD

12.
Trigeminus

Augusztus 9. A rádió Irodalmi Újságát megint félálomban hallgattam végig (pompásan lehet mellette szundikálni). De ma kár lett volna nem odafigyelni: Kulcsár Szabó Ernő Nietzschéről mondott érdekes és okos dolgokat. A filozófusnak a nővérehez írt leveleiből idézett: „*Nem is sejted, hogy közvetlen rokona vagy egy embernek, akiben évezredek gondolatai, problémái oldódnak meg*”; s egy másik levélből: „*Én dinamit vagyok, nem ember*”. KSzE ezt valamiféle önpróféciaként értelmezi, csak hogy mások, Nietzschéhez hasonló nagy, eredeti gondolkodók, és sokkal kisebb, sőt jelentéktelen filozófusok is állítottak már magukról hasonlókat, s azoknak nem jött be a „próféciájuk”. Lehet a filozófus dinamit, de csak akkor robban föl, ha a kor felrobbantja: Nietzschét a 20. század „robbantotta föl”. – Aztán Sebők Zoltán következett: *A mai ember olyan permanens izgalmi állapotban és gyorságban él, mint amilyenben a középkor embere csak háborúk idején élt* – mondta. – Ez a fiatal gondolkodó is mindig robbanó bölcseségeket mond, aztán kiderül, hogy legtöbbször idéz. Bölcs könyveket olvasni és megérteni persze majdnem olyan szellemi teljesítmény, mint bölcs könyveket írni.

Augusztus 11. Ma telefonon beszéltem Tolnai Ottóval. Szeretne eljutni a somorjai zsinagógába, ahol most egy svájci festő (Csuka Lilian) állít ki. Nekem nem sokat mond a festő neve, de Ottó per Lilian emlegette. S ez a meghitt viszony a globális világ minden tagjával, elemével, tárgyával – ez hajtja a költészetét is. Az irodalmunk, a kultúránk, a civilizációnk tele van a „minden egész eltörött” és az osztott személyiség élményével, s akkor jön valaki, akiben szinte az egész mikro- és makrokozmosz megint összeáll. Méghozzá a személyes találkozás intenzitásával, de ez a személyesség tulajdonképpen valamiféle személyes személytelenség, mert pillanatonként (és elég titokzatos módon) rugaszkodik fel valahová a misztikus összefüggések világába. S közben csak *„szellemre, észjárásra, gondolkodói alkatra, műveltségre, szenzualitásra, képzeletre s az ezeket mozgató asszociatív logikára van rálátásunk, a dolgok átélésének, befogadásának mélyrétegeire nem”* (Thomka Beáta). S még két jellemző Tolnai-definíció, az egyik szintén Thomka Beátától, a másik az erdélyi Egyed Pétertől. *„Mikrokáoszok”; „Tökéletesen érzékeltett kietlenség, túszerűszerűen fúvó szél árad ezekből a versekből”*. – Gyakorolnom kell a „Tolnai-lexikon” szókincsét: másodszer is megígértem a költőnek, hogy meghívjuk Somorjára, s akkor nekem kell navigálnom és a közönségnek bemutatnom.

Augusztus 13. Az én „rosszkedvem tele”, így reggelente, míg ezer darabból, sajtósból, fájdalomból összerakom magamat, felér három III. Richárd, négy Várady Szabolcs és öt Petri György rosszkedvének a telével. Minden reggeli végzésem egy hőstett. Vagy legalábbis egy szülés. Csak hát mit szülök én? Leonardo da Vinci nevezte latrina-embernek azokat, akik után nem marad mű, akik napjában csak ürüléket produkálnak. Nem vagyok-e vajon én is latrina-ember? De még a latrina-ember is írhat verset. Ha mást nem, akkor latrina-verset. Nocsak! Leonardo da Vinci korában, azaz a reneszánsz idején a virágéneket nevezték latrikánus-versnek. Kálnoky László meg az ülőkádban hajtott végre hőstetteket. Csínján hát a latrinás jelzőkkel, a latrina-ember sem akárci: latrina-verset ír és hőstetteket hajt végre a latrinán.

Augusztus 17. *„A víz szomorú elem, mert együtt sír az egész világgal”* – mondja Chateaubriand. Nem értem, miért nincs ennek a szellemes, nagy írónak korunkban szinte semmilyen utóélete. Legfontosabb könyvéről, a *Le genie du Chritianisme*-ről Szerb Antal azt mondja, a 19. században ez fordította vissza az emberiséget a felvilágosodástól (főleg Voltaire-től) a valláshoz. S azt is megjegyzi róla, hogy azt a pillanatot képviseli, amikor a próza egyenértékű volt a költészettel. – Tempora mutantur... ma már a költészet számára volna elismerés, ha azt mondanák: egyenértékű

a prózával. S nagyon érik az új vallás ideje is. Mikor és ki írja meg a XXI. századi *Le genie du Chritianisme*-et?

Augusztus 18. Fuldoklom a nagy melegben, asztaltól ágyig, s ágytól az olvasófotelomig szédelgek. – „Szédelgek” – már én is a „szédülés” értelmében használom a szót, pedig gyermekkoromban szinte kizárólag a céltalanul ténfergő, munkátlan, esetleg rosszban sántikáló emberre mondtuk, hogy „szédeleg”. Ma már egyedül a „házasságszédelgő” szavunk őrzi a kifejezésnek ezt az érdekes, korábbi jelentését.

Augusztus 19. A Mindentudás Egyetemének az előadója (a nevét, sajnos, nem jegyeztem meg) mondja: A magyar tudományos kutatást nagy mértékben maga a magyar nyelv ösztönzi, amelynek zseniálisan logikus és eredeti a rendszere. – A gondolkodást az ismeretlenbe hatolásra készíti – teszem hozzá én. S a szláv nyelvek rendszerének az ismeretében állítom ezt, amely szláv nyelvek például mintegy előzetesen meghatározzák a játékteret, kijelölik a gondolkodás pályáját. Főleg a nemek előre-hátra utaló struktúrája annyira szigorú bennük, hogy a mondatot csak úgy kezdhethjük el, hogy már a mondatkezdő nagybetűnél tudjuk, hogyan fogjuk a gondolatot befejezni. Azaz a szláv mondat tulajdonképpen csak másolja a fejünkben már kész ismereteket. Ezzel szemben a magyar mondat nyitott, megengedi a befejezés sokágúságát, pontosabban közvetlen a mondat befejezése előtti választást a befejezés lehetőségei között, így a gondolkodást az utolsó pillanatig aktivitásra készíti. Összefoglalva: a szláv nyelvek leképzők, a magyar nyelv felfedező.

Augusztus 24. Mire az ember megöregszik, sorra megtanulja a legrejtettebb szerveinek a nevét is. Mikor a *trigeminus* kifejezést először hallottam az orvosomtól, elmosolyodtam (már amennyire mennykőszaggatta arccal mosolyogni lehet), ugyanis hirtelen a *Triszmegisztosz Hermész* névre kapcsoltam, s arra gondoltam, hogy már mindenféle betegségem volt, de olyan, amelyet az ókori tudományok megalapítójáról neveztek volna el, olyan még nem. Aztán a tévedésem kiderült, de a nagy fájdalom az arcomban – megmaradt. Az arcidegyulladásnál nincs fájdalmasabb, s nagyon helyénvalónak találtam volna a *triszmegisztosz* (háromszor nagy) szót is. S ha ehhez a triszmegisztoszhoz még egy kiadós influenza és magas láz is járul, akkor a baj már nem is háromszoros, hanem sokszoros. Szóval betegen fekszem, haldoklom itthon, egyedül, illetve hát kimondottan finom társaságban: egy kövér döglégy száll időnként a szememre, megnézni, hogy élek-e még, tudok-e még pislantani. A jobb kezemenél az Új Szó régebbi száma, címlapján Henrich Masár, tömeggyilkos

képe, aki nemrég három embert gyilkolt meg hidegvérrel, hogy pénzt szerezzen tőlük drogra. Csonka fülű, vízszemű szörny, három napig úgy nézett rám, mint keselyű a következő áldozatára. S nem volt erőm, annyira fájt kezem, lábam, hogy arra sem volt erőm, hogy megfordítsam az újságot, hogy ne ezzel a puskacső-szemmel kelljen a nap minden percében szembe nézнем. De ma végre, úgy látszik, egéruat nyertem, a kivégzés elnapolva. – A rádióban a szokásos vasárnapi Múzsák Kertje megy. Nem tudom, miért lett ennyire divat mostanában a *Halotti beszédek* emlegetni, hivatkozni rá, példálózni vele. Tudtommal semmilyen évfordulója nincs a becses szövegnek. Persze egyáltalán nincs ellenemre a dolog, csak a logikáját nem értem. S azt sem értem, hogy ha már egyszer beszélünk valamiről, akkor miért nem nézünk utána a tárgyunknak: a nyilatkozó HB-ismeretei általában meghökkentően felületesek. Még a gyakorlott és nagytudású riporter, Sediánszky János is így kérdezi a helybeli szakembert: Itt, ugye, a Pray-kódexből miséztek? (Ahelyett, hogy: Itt ugye a *később* Pray-kódexnek nevezett szertartáskönyvből miséztek?) De ez semmi. Korábban a rádió *Mi időnk* c. rovatában is sort kerítettek Deákira. A helyszínen járt riporter nő így tudálékoskodott: Köztudott, hogy itt, Deákiban találták meg a Pré (sic!)-kódexet. (Egy mondatban két kardinális ökörség: a kódex lelőhelye nem Deáki, hanem a pozsonyi káptalani levéltár volt, s Pray György nevét természetesen nem „pré”-nek ejtjük.) S végül Sz. Z., a szlovákiai magyar költő is leírta (Új Szó, július), hogy a HB-et valószínűleg a deáki bencés kolostorban „fedezték fel”, méghozzá a „Pray-kódexben”. S ennyi anakronizmus és lapszus után el kell mondanom, hogy a HB-et tartalmazó missale történetéről pusztán két biztos adatunk van. Az egyik: 1228-ból származik a misekönyvnek az a bejegyzése, amely szerint Deákiban (akkor még Vágföldének hívták) ebben az évben felavatták az új templomot. (Ebből persze valóban valószínűsíthető, hogy azokban az években a községben miséztek is a könyvből.) A másik biztos adat: a kódexet Pray György 1770-ben ismerteti, miután egy Schier Xixtus nevű osztrák levéltáros-történész figyelmeztette rá, hogy a pozsonyi káptalan levéltárában egy korai magyar nyelvű szövegeket tartalmazó könyv található. (Az értékes szertartáskönyvet valószínűleg a tatárjárás idején, tehát 1241-ben mentették Pozsonyba.) A többi „adat” következtetés és találgatás. – Puff! Agyoncsaptam a legyet, Masárt meg befordítom a falnak.

Augusztus 27. Előtte sokáig vacillált. Nehéz volt a döntés. Hiszen mégiscsak érzett bizonyos sajnálatot, részvétet, felelősséget a teremtményei iránt. Végre döntött: nem nézhetem tovább az ember esztelenségeit, kilépek a passzív megfigyelő kényelméből. Szárazsággal fogom elpusztítani a földet! – Természetesen a deisták Istenéről van szó, aki állítólag közvetlen

a teremtés után magára hagyta teremtményeit: az embert, az állatokat, a természetet, a vizeket, s csak a Teremtés Első Oka tiszttségét hagyta meg magának. S arról is szó van, hogy hetek óta atommáglyaként tűz a nap, sehol egy kis árnyék, sehol egy csepp csapadék. Persze, ha az Isten valóban csak a mennydörgésben, a lavinákban, a kövekben lakó erők összessége, akkor hiába várunk tőle könyörületet: közönyös, mint Herbert of Cherbury, az első deista gondolkodó és költő szfinxe. – Én nem vagyok Teremtő, de az előbb kinéztem az ablakon, s a teljesen kiszáradt világon, a letarolt parkokon, a megrepedezett, száraz fűvű talajon (Pontosan olyan, mint a ritkás, ősz szőrzettől körülengedezett, ráncos szeméremdomb, amelyen a természetes rést már nem lehet megkülönböztetni a ráncoktól!) nekem is megesett a szívem. S a Földdel együtt sajnálom magunkat is, akik a környezetünkkel majd szintén elenyészünk.

Szeptember 1. Meghalt Charles Bronson, a „kőarcú ember”. 81 éves volt, és a halála előtt már súlyos Alzheimer-kórban szenvedett. Hőskorában az volt, ami én nem. Az az ember és művész, aki ha valakit le akart lőni, mint egy kutyát, akkor lelőtte, mint egy kutyát. S gondolom, nemcsak a mozivásznon és a képernyőn. Csodáltam és irigyeltem. Ahogyan csak az ülőkád hőse irigyelheti a valóságos hőst. Hosszú élete végén nagy boldogtalanság adatott neki. Mert kell-e annál nagyobb boldogtalanság és fájdalom, mint ha valaki elveszti emlékezetét, hősi múltját, s abban a tudatban hal meg, hogy ő mindig is félkegyelmű ülőkád-hős, gyáva kukac volt! Szubjektíve mindig a zárójelenetek a meghatározók: *„Senki hát halandó embert, ki e földön várja még / végső napját, ne nevezzen boldognak, míg élete / kikötőjét el nem érte bánat nélkül, biztosan.”* (Szophoklész).

13.

Téves csatatéren

Szeptember 5. Az előbb bevásárolni voltam. Az élelmiszerboltunkkal szemben van egy csehó: furcsa dolog történt előtte. Egy részeg, elhanyagolt külsejű cigányember gajdolt az ajtóban, s odacsörtetett hozzá valahonnan, a semmiből, feldühödött vaddisznóként, egy jókötésű, szintén barna férfi, s neki az elsőnek: Kto je vyjebaná kurva? (Ki a kibaszott kurva?) – kérdezte. – Vedd tudomásul, hogy az az asszony, ott, az én feleségem, s most azonnal bocsánatot kérsz tőle. – A részeg cigány hápogott valamit, a dühös férj pedig egy másodperc alatt földhöz teremtette, a mellére térdelt, s elkezdte pofozni, jobbról, balról. S láss csodát: pillanatok alatt megjelentek a rendőrök, s szétszedték őket. Én meg könnyezve jöttem hazafelé, annyira

meghatott a látott lovagiasság. A barna férfi azt csinálta, amit én is egész életemben szerettem volna csinálni, azt csinálta, amit Charles Bronson csinál a *Bosszúvágyban* s annyi más filmjében, azt, amit Piros Góz csinál a *Talpalatnyi földben* (mikor az idegen kubikusok megsértik az állapotos feleségét; most olvasom a már csaknem elfelejtett regényt újra). Ezeket én eddig kicsit írott malasztnak, szép irodalomnak (így, különírvá!) tartottam, s íme, most a szemem előtt bizonyosodik be, hogy valóságosan is él még az emberekben a kategorikus imperatívusz. Megpróbálkoztam az életemben én is jónéhányszor az ilyen elégtétel-vevéssel, ököligazsággal (de nem jól mondom: nem megpróbálkoztam, hanem egyszerűen a vérmérsékletem nem bírta elviselni bizonyos helyzetekben a tétlenséget), de mindig rajtavesztettem, sőt a szangvinizmusom sokszor egyenesen a halál küszöbére sodort. Tegnap fény derült az okra is: az orvosok a szívem teljesítőképességét vizsgálgatták, bicikliznem kellett egy félóráig, s a leletembe az van beírva, hogy bizonyos „kupletek” miatt félbe kellett szakítani a kivizsgálást. Mikor a háziorvosomat megkérdeztem, hogy mi az a „kuplet” (én ugyanis csak a *kuplé* jelentését ismertem eddig; kedves, nem?: a szív-hattyú a halála előtt kuplét énekel), azt mondta: ha a szív négyyszer egymás után kihagy, ezt a kóros jelenséget nevezik az orvosok „kuplet”-nek. Hát ezek miatt a kupletek miatt akartam én meghalni mindig, ha birokra kellett mennem valakivel: hosszú másodpercekre elsötétedett előttem a világ. „Kupletes” szívem miatt voltam mindig, s vagyok máig permanens vesztesre ítélve. Ha életemben legalább egyszer rátérdelhettem volna az örök ellenfeleim mellére! De már semmi remény rá. Más szívet nemigen kapok, ezzel kell leélnem a maradék életemet. Ezzel és a belőle következő állandó egzisztenciális szorongással.

Szeptember 8. A falu hangzik, mint az ércpohár – írja Szabó Pál a *Talpalatnyi föld* 453. oldalán, alulról a második sorban (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1957). A magyar íróknak nem is olyan régen még csak falu- és külvárosemlékezetük volt, mindenkinek munkás és paraszt felmenői voltak. Aztán jött a posztmodern intermezzója, s egyszerűen nagyon konzervatív, sőt nemkívánatos dolog lett az ősoket emlegetni, hisz az emlékezés egyes szám első személyt, konkrét szubjektumot tételez, márpedig a posztmodern kátéja szerint a szubjektum pusztán nyelvi konstrukció. S ha mégis személyes múltjára is emlékezett az irodalmi hős, akkor valahogy úgy, hogy a bibliai Simon volt az ősapja (Nádas Péter), nagyapja Hamurabbi, édesapja meg, mondjuk, „*egy marcona barokk főúr*” (Esterházy). Azaz a konkrét szülők és nagyszülők megint csak az általánosságok kódébe vesztek, apa-anya nélküli, árva nemzedékek nőttek föl az irodalmunkban. De napjainkban megint fordulni látszik a kocka. Tapogatóznánk vissza a hiteles ősokhöz, de

nem olyan egyszerű egy nagyrészt falumultú népnek autentikus elődöket találni az irodalomban, ha a falu-émlékezet valamiképpen (másként bár, mint a posztmodern idején) még mindig anatómia alatt van. Isteni csoda, hogy Oravecz Imre 2000-ben megjelent Szajla-könyvét (*Halászember*) nem sujtották egyházi átokkal a magyar irodalom atyái. De Illyés Rácegrespusztája már nem tud helytoposzként újra polgárjogot nyerni a magyar irodalom térképén, hiába szól a *Halászember* egyik legerősebb szövege éppen Illyésről. S Szabó Pál Biharugrája is árván, magának cseng a *Talpalatnyi föld* lapjain. Pedig a regény Móricz *Pillangója* mellett a magyar irodalom legszebb faluidillje. Valóban *hangzik, mint az ércpohár*. Kristálytisztá forrás, amelyben megfürödhet a lélek. S ha nem fürödnek benne, nem a forrás a hibás.

Szeptember 28. Tegnap este a tévében a *Volt egyszer egy vadnyugatot* adták. Most nem tetszett, túl modorosnak, kimódoltnak találtam. A film alkotói állítólag eredetileg paródiának szánták, s valóban elejétől végig a szándékolt kimódoltság és a komoly dráma közötti borotvaélen egyensúlyozik a mű. Persze éppen ez ad neki semmihez sem hasonlítható intellektuális varázst, de ha a nézőnek éppen nincs kedve, hangulata ehhez a „varázshoz”, könnyen csak a modorosságot érzékeli benne. – Bronson két szemét és szemkörnyékét többször is premier plánba hozták, kinagyították. Most vettem észre, hogy ennek a furcsa arcú embernek teljességgel oroszlánszeme, -homloka van.

Szeptember 30. Tegnap kihúzták a jobb felső négyes fogamat, még ma is vérzik, vérezget. Az éjszaka teleköpködtem vérrel egy tányért. Reggel E. (a feleségem) kiöntötte a vért a vécébe, fogott egy kalapácsot, s apró darabokra törte a tányért. Délelőtt az egyetemen véres fogakkal, szájjal adtam elő Pápai Páriz *Pax Corporisát*. A kis P. Mari megjegyezte: Tanár úr úgy néz ki, mint egy vámpír. Most ebédelek, s olyan óvatosan teszem be a számba a kenyeret, két ujjal, ahogy gyermekkoromban az öregemberek a bagót tették rá a fogukra.

November 2. Mindenszentek. Három szál gyertya pislákol az asztalomon: apámért, anyámért, Géza bátyámért. Szegény Pista ebből a szerény „fényűzésből” is kimarad: nincs több gyertyám. (Az „is” oda céloz, hogy Pistának, az 1944-ben, a dunaszerdahelyi katonakórházban meghalt legidősebb testvérbátyámnak immár sírja sincs: a sírjába beletemetkezett egy Csicsola nevű szerdahelyi család.) Eloltok hát a három gyertyából kettőt, fényeskedjen egyetlen szál, osztatlanul, az egész megboldogult családomért, sőt a rokonságért, a nagybátyákért, nagynénékért is: János bátyámért, Giza

nénémért, Boris néniért, Feri bátyámért, Józsi bácsiért, Jani bátyámért, Mari nénémért, Kurázs Pista bátyámért. Egy temetőnyi halottam van már, a legtöbb elporladt fakereszt alatt, jeltelen sírban nyugszik, jelezve, hogy életükben a falu hierarchijában hol foglaltak helyet. [Persze, meg lehetne ezt a „helyet” fogalmazni másként is, úgy ahogy József Attila tette, keményen, célszerűen: „*holott a sírt, hol nyugszik atyja* (és a rokonsága, T. Á.), / *kellene, megbotoznia*”. Bizony, az őseim sem igen voltak életükben „*serények*”, sem „*követelni*”, sem dolgozni, tisztelet talán az egyetlen kivételnek, apámnak. Csak hát a jeltelen sírokat hogyan lehessen megbotozni?!] S égjen az egy szál gyertya Irma nénimért is, akit, sajnos, nem ismertem, olyan korán meghalt. Ő volt apám legfiatalabb húga, kezeletlen „*aranyér-betegség*” vitte el, egyszerűen elvérzett. Egykori halála rossz ómen a számomra: az 1993-as műtétem után ím tíz évvel az én hemoroidom is megint aktív: gyakran vérezget. Sőt, ne szépítsem a dolgot: néha bizony erősen vérzik. De ha meggondolom a dolgot, nem is lenne az „*elvérzés*” rossz halál. „*Téves csatatéren*” (Domonkos István) véreznék ugyan el, de mégiscsak egyszerűbb lenne, mint, tesztem azt, holmi rákfenében kiszervenadni.

November 4. Kellett nekem az ördögöt a falra festeni: megint itt vagyok, a Nagykórházban, a sebészetben, az ötös számú szobában, szerdán már vágni akarnak. Aranyérral, természetesen. Itt volt az előbb L. Éva, a rádióból. A Madách 2003-as kiadói tervei érdekelték, ne álljon meg egy nyamvadt aranyér miatt a világ!, mondta, miután leolvasta a beteglapomról a diagnózisomat. Nyamvadt aranyér!, hm. Amit még e szóhoz gondoltam! Mit üzenek az emberiségnek, műtét előtt, az ötös számú vágóhídról?, kedélyeskedett tovább az ágyam fölött a mikrofonon. Hát csak annyit, mondom én, hogy itt fekszem én, olvasod te, olvasnám én, feküdnél te! Aztán még hozzátettem, nehogy az elmés riporternő azt gondolja, nem ismerem Vonnegutot: *So it goes!* Így megy ez!

November 5. M. Györgyi (diákom) a kórházban is megtalált. Behozta a készülő szakdolgozata újabb részét. S elmesélte, hogy Grendel tanár úr szemináriumára novellát kellene írnia, de nincsen témája. Sközben kibuggyan a szeméből a könny: a szülei közös fedél alatt élnek, de kutya-macska barátságban. Tulajdonképpen két háztartást vezetnek, s reggeltől estig vérre menően vitatkoznak, hogy mikor kié a gáztűzhely, s a hűtőszekrényben kié a vaj és a sajt. Ő meg már torkig, sőt idegösszeroppanásig van a hisztériáikkal. Most meg ez a novella! Nincs valami jó ötlete, tanár úr, hogy miről írhatnék elbeszélést? Dehogy nincs, mondom, két témám is van. Az egyik: Egy kórházi szobában két beteg fekszik. Az egyiket nevezzük Vladónak, a másikat Árpádnak. Vladónak gyomorvérzése volt és saját tévéje

van, amely reggeltől késő estig be van kapcsolva és ordít, Árpádot meg közben eszi a fene. Néha kirobban, s csúnyán összevesznek. Aztán egy nap Vladót gyógyultan hazaengedik, s Árpád egyedül marad a szobában. Úgy érzi, kalitkában van, s a kalitka ki van akasztva a világűrbe. Mindenféle megmagyarázhatatlan zajok szűrődnek be hozzá, a falakon túl rejtelmes élet zajlik, bent pedig kozmikus és jeges csend honol. Árpád néha-néha beleszellent a nagy csendbe, és visszakívánja Vladót. – A másik témám: Egy házaspár közös fődél alatt él, de kutya-macska barátságban... Minden sajtodarabban, vajkockában Strindberg-i indulatok, örületek és gyűlöletek feszülnek... Felnőtt lányuk tanácstalanul őrlődik közöttük... – Györgyi rám villantja mosolyát a könnyei közül. A második témát választom, és köszönöm, mondja. –

Árpád fiam behozta az előbb a *Népszabadság* legújabb számát, 14. oldalán egy Tandori-vers:

*Az árusokat, kocsmárosokat megismertem.
Totyi madaramnak salátát, krumplit vennem,
magamnak gyógyszert, felfúvódás ellen;
s hogyan lenne a kaktuszokban kellem.*

Milyen ártatlanul hangzik ebben a szövegekörnyezetben, a „krumpli” és a „kaktusz” közé rejtve a „felfúvódás”. De próbálja meg csak bárki, milyen pokoli fájdalom tud az lenni! Azt is újsághírként olvastam *anno*, hogy suhancok kompresszorral játszottak, lefogták az egyik társukat, fenekébe dugták a kompresszor tömlőjét, s estére a fiú kiszendvedt. Meg kellene kérdezni Tandorit, milyen gyógyszert használ felfúvódás ellen, hogy ilyen gondtalanul tud róla írni.

November 6. Ma déltájt megyek kés alá. Reggel kaptam valami zöld bogyót, kellemesen elálmosodtam tőle. Előtte le kellett adnom az órámat, rádiómat, pénzemet, az „értékeimet”, ahogy a nővér mondta (tehát számoltak vele, hogy a bogyó után elalszom), s ezzel kikapcsolódtam az időből. S nemcsak a kórházi, hanem a társadalmi időből is (ahová a pénzem kötött be eddig), s kint maradtam, valahol az édes, felelőtlen semmittevésben. A műtétig csellengek a semmiben. Csodák csodája: most nem ugrál a szívem, többször is elszenderedem, talán még méz is csordul az ajkamon. Mikor felébredek, egy medikustól kérdezem meg, hány óra. Tizenegy, jön a válasz. Megpróbálok ébren maradni. Egy cseh képesűjság borítójáról Raija Siekkinen, fekete hajú, szomorú szemű finn író nő néz rám, megértőn, együttérzőn. Ő gyönyörű, de a novellácskája a lapban gyenge. Címe: *Před vánoci*

(Karácsony előtt). Nem történik benne semmi. Egy asszony magánya karácsony előtt. A macska, amelynek a társaságot kereső asszony szinte terhes, szemléletesebben áll előttünk, mint maga az asszony. Az író csak azért lesz emlékezetes számomra, mert ő osztotta meg velem a műtét előtti utolsó órám szorongását.

14.

Gömörországi Kalevala

November 7. Jelentem mindenkinek, akit érdekel: élek. 14,00 óraker vittek be a műtőbe, s 15,00-kor már az ágyamban voltam, maga a műtét egy fél óráig tartott. Most túl civil, egyszerű, sőt szürke volt az egész. (Nem úgy, mint a tíz évvel ezelőtti, amelyről három verset is írtam.) Kifeszítettek, ahogy a szülő nőt szokták, de a műtétből semmit sem érzékeltem és semmit sem láttam: zöld függöny takart el előlem mindent, csak az altatónővért láttam, az próbált velem társalogni. Most a műtő is kicsi volt, jelentéktelen, műhelyszerű, nem volt az a félhomály és titokzatos, távoli sarkak, amelyek tíz évvel ezelőtt annyira beindították a fantáziámat. Ebből a műtétből nemigen lesz vers. Rajja Siebkinen azért most már egy kicsit vidámabban, biztatóbban néz rám.

November 8. Az éjszaka nagyon keveset aludtam. Elmúlt a fájdalomcsillapítók hatása, pokol van a hasamban, kanördögök tüzes kutácsokat forgatnak a fenekemben, ki veszi át most már a „*magasan intellektuális költészetemért*” a debreceni *Alföld* díját, november 28-án? Az Aczél Géza által aláírt értesítésben-levélben így indokolják meg ugyanis, hogy az idén nekem ítéltek a jeles díjat. Életemben már jónéhány irodalmi díjjal megtiszteltek, de valamennyit odaadnám, ha legalább öt percre alábbhagynának a fájdalmaim. E., a feleségem újságolta, hogy otthon Tóth Laci keresett telefonon, s mikor meghallotta, hogy aranyéremmel műtöttek és *Alföld*-díjat kaptam, sejtelmes szójátékkal reagált: Kívánom Árpádnak, mihamarabb jusson el az Aranyértől (meg az *Alföld*-díjtól) az Arany óceánig (azaz a Kossuth-díjig). – Én viszont azt kívánom neki, hogy legalább egy József Attila-díjnyit érezzen meg abból a fájdalomból, amelyben én itt és most máris Kossuth-díjas vagyok.

November 11. A gógös, de immár megtört ember alázatával, mélyen meghajtva fejemet Isten, a Megismerhetetlen, az Elgondolhatatlan, a Megnevezhetetlen előtt, a Természet előtt, az Örök Működés előtt – jelentem, hogy a székletem, hashajtóval ugyan, de a műtét után négy

nappal elindult. S ez, az új életemben, ebben a második Ontogenezisben van olyan jelentőségű esemény, mint a bibliai Genézis negyedik napjának az eseménye, a Napnak és Holdnak, az *ég világosító állatainak* (vö. Károli bibliája) az elindulása volt. S vért a széketemben, s ez a legfontosabb, nem láttam. Az embertelen kín ugyan tovább tart, csavargatják a szelek a beleimet, forognak a tüzes vasak a fenekemben, de most már legalább van remény, hogy fordulhat egykor az állapotom még jobbra. Holnap kidobnak a kórházból, s otthon kell gyötrődnöm tovább, egyedül. – Most árad belőlem szél, sár, minden, de ez még mindig jobb, mint a vizek, egek és belek teremtés előtti mozdulatlansága és csendje.

November 15. Helyzetjelentés, immár itthonról. Székletem se hashajtóval, se anélkül nincs, csak valami szennyes lé csorog belőlem szinte megállás nélkül. Az örök anyag se boldogan, se boldogtalanul nem halad a beleim alagútjain. Ha Mészöly kamerája valamilyen rejtett szögből felvenné a helyzetemet, ezt látná: Öregember guggol egy sárga műanyag lavór fölött. Kékbe játszó zöld melegítőnadrágja a térde alá tolva, ő maga mint régen, szükségletét a természetben végző falusi gyermekkorában, két karját a két térde alá fonva erőlködik, üríteni próbál. Néha maga alá néz, megszemléli a barna lét a lavórban, s búsan tovább erőlködik. A kamera a zöld szőnyeget mutatja, felváltva pásztázza a szőnyeg zöldjét és a lavór sárgáját, majd az öregember orra előtti vetetlen ág pirosát. Az öregember befejezi az ürítés műveletét, föláll, maga mögé néz. Lemeztelenített alsó testtel áll, majd lehajlik, az orra alá emeli a lavórt, sokáig vizsgálgatja a barna lében úszkáló néhány, gilisztavékonyaságú székletformációt. – Vér nincs benne, ez jó – morogja –, de túl kevés és székletnek túl vékony, ez rossz. Nem a perisztaltika toltja a szigtabélbe és a végbél kürtőjébe, hanem talán a szabadesés. De azért jobb, mint a semmi. – Felfedez egy babszem nagyságú székletdarabot a szőnyegen (a kamera követi a szeme mozgását), az arcán először ijedelem látszik („mit szól majd az asszony?!“), aztán öröm („ennyivel több a széklettermelés“), aztán tép az asztalra készített toalettpapírból egy csomót, papírral felcsípi a „babszemet“, s papirostul a lavórba dobja. Újabb papírcsomóval sokáig súrolja a fenekét, majd fogja a lavórt, s kimegy a képből. Pár perc múlva visszajön, keresi a széklet nyomát a szőnyegen. Megkönnyebbülve feláll: a szőnyeg tiszta.

November 16. Túl sokat kell foglalkoznom a székleteléssel, s nem moshatok minden pillanatban kezét. Kitaláltam hát, hogy a jobb kezemmel csak az arcomhoz és számhoz, a ballal pedig csak a fenekemhez nyúlok. Ha véletlenül összecserélném a kettőt, az isten sem mentene meg a szalmonellától. Az orvosságaimat reggel összecseréltem. Elfelejtettem,

vettem-e be Bistont. (Ez a trigeminusom gyulladását van hivatva enyhíteni. Az arcomat megint acélhálóból font háló fedi, s valaki egyre szűkíti, szorítja. Szédülésig vagyok!) Nagy a gyanúm, hogy az „örök anyag” is azért pang bennem, mert el-eltéved, vagy egyszerűen nem tud döntené a kijárat és bejárat között, vacillál, nem tudja, melyik az egyik, s melyik a másik.

November 30. Az egész novembert átbetegeskedem, és sokan észre sem veszik, senkinek nem hiányzom. Tegnap a rádióban voltam, s alig ketten-hárman kérdezték meg, hogy mi az, már egészséges vagy? Egyébként nyilvános feljátszás volt, a pozsonyi Magyar Adás nem tudom hányadik évfordulóját ünnepeltük, egy tengerikigyó-hosszú, se füle, se farka irodalmi műsorral. Rengeteg régi ismerőssel találkoztam, elsősorban színművészekkel: Ropog Józseffel, Galán Gézával (megint új felsége van, egy csinos, húsz év körüli lány, ő maga éppen hatvanéves), N. Tóth Anikóval, Turczel Lajossal, Mészáros Bandival (neki is új asszonya van!), s egy sereg új és fiatal színésszel, főleg színésznővel. A sok szép és egészséges ember között én is egészségesnek éreztem magamat, s hirtelen elképesztő távolságba került tőlem a túlsó végem, a meggyötört ánusom.

December 7. Tulajdonképpen még alszom (6,30 van), mikor berohan a nejem, és rám ripakodik, hogy mért nem a saját vécépapíromat használom. Ami ugyan ebben a műtét utáni állapotomban érthető, de mégis! A nő horizontja általában nem emelkedik följebb a dolgok *használatának* a horizontjánál. Használja a környezetét, használja a férfit, s használja tulajdonképpen önmagát is. S nincsen a környezetén és önmagán túli célja, nem ismeri a metafizikát. A férfi mindig valami önmagán túlit akar megszerezni (legtöbbször éppen a nőt), a nőnek a megtermékenyítés pillanatát leszámítva nincs szüksége a férfirra, a faj továbbörökítésének funkcióját egyedül is képes teljesíteni. Ezekből az alapadottságokból mérhetetlenül jelentős társadalmi-történelmi következmények származnak. Matt Ridley brit zoológus és író szerint a férfi-expanzításnak köszönhetjük a civilizációt, a királyságokat, a katedrálisokat, a szimfóniákat, a piramisokat, sőt a madárdalt is (a himmadár az énekhangjával hódítja meg a nőstényt). A nő sohasem külső, rajta kívüli célokat követ, mindent a saját (illetve a gyemeke) érdekeinek rendel alá, a férfit is; a férfinak szinte csak külső, rajta kívüli céljai vannak, s közülük a nő csak egy: le akarja adni spermáit, s ahhoz kell neki a petesejt hordozója, a nő. A megtermékenyítés – mondja Matt Ridley – parazitológiai szempontból nem más, mint a petesejtnek a sperma általi megtámadása. A férfi, hogy az expanziója sikeres legyen, előzőleg, mintegy csalátekként, a szó szoros értelmében lehozza a nőnek a csillagot az égről, és csodákat tesz (lásd a világ hét csodáját!), de a megtermékenyítés

aktusa után a nő rabszolgája lesz. A mélytengeri horgászhal ha megtalálja nőstényét, folytatja Ridley, erős és éles fogaival belecsimpaszkodik (tizenötösör kisebb, mint a nőstény), s abban a pillanatban megszűnik külön egyedként létezni, vérkeringése egyesül a nőstényével, nem lesz több, mint egy életfogytig a nőstényen lógó hímvesző, amely spermaleadásra és családszolgálatra van kötelezve. A férfi dettó! Társadalmilag termékeny stádiuma és önazonossága a nőkeresés szakasza. Később már csak a nő testén lógó hímvesző. Persze, már aki! Aki olyan fasz, hogy nem lázad föl a fasz-lét ellen, az megérdemli a sorsát.

December 9. Lehet a végbelet tágítani? S ha igen, hogyan? Szóval a műtét után szűk lettem, mint egy szűz lány. De a szűz lány hüvelye idővel Tainarosz ós üregévé tágul (lásd Ursulát Janus Pannonius versében!), van tehát remény, hogy még az enyém is tágul majd valamit. Csak azt tudnám, kivel (vagy inkább mivel?) keféltessem magam tágira! – Szabadi Béla tagadta a bűnösségét! – adja tudtul a Népszabadság 2003. dec. 5-i száma. Ez ugye prejudikáció. Ha gondolkodik is a szerző, akkor így fogalmaz: Szabadi Béla tagadta, hogy bűnös volna. Vagy: ... tagadta állítólagos bűnösségét. – De nem tetszik nekem a „vádlott” kifejezés osztrakizálása sem. A bíró most már nem „vádol”, csak „gyanúsít”. Tegyük föl, hogy Kund Abigélnek nemcsak a töre bűnös Bárczi Benő meggyilkolásában (amint tudjuk, az ifjú gróf Abigél törével követ el öngyilkosságot), hanem ő maga is. Sőt: a bíró a tett idején éppen ott jár a radványi sötét erdőben, s a saját szemével látja, amikor Abigélka beljebb tolja Benő szívébe a hoszú, hegyes tört. Másnap a sajtó mégis ilyen hírt hoz: A bíró Kund Abigélt *gyanúsítja* Bárczi Benő meggyilkolásával. A „gyanúsítja” mai használata a kifejezés teljes meg nem értése. S következik mindez a „vádol” szó száműzéséből. Mert abba bőven beleférne a gyanúsít is meg az a többlet is, hogy a bíró nemcsak *gyanúsítja* a vádlottat, hanem látta is a bűntényt, tehát a bűn elkövetőjének a személyéről meg van győződve.

December 10. Hát még itt, a budapesti Közép-európai Intézet 201-es szobájában sem haldokoltam! Este negyed tizenegy van, ágyban vagyok, sikeres nappal a hátam mögött nyújtózom, ameddig a takaróm ér, mert elég hideg van itt. A berendezés elegáns, de a fűtés gyenge. Az Intézet folklórbemutatót szervezett, fellépett a Fonó-zenekar, s mi (Hiznyai Zoli, Bettés Pista s jómagam), a zenekar irodalmi brigádja. Nagy közönségünk volt (tulajdonképpen nem tudtam s most sem tudom, hogy mit ünepeltünk), megjelent az egész budapesti Közép-Európa: az osztrák és szlovák nagykövet, a Szlovák Kulturális Intézet emberei: Milan Resutík, Karol Wlachovsky, a régebbi pozsonyi magyar külképviselő: Boros Jenő,

Kelemen Gertrud, Máté Laci. Jelen volt Kallós Zoltán is, odamentem hozzá, hogy jöttem ismerkedni, elnézett a fejem fölött, ült, mint egy szfinx. Két szó sem tudtam belőle kicsikarni. Illetve egyszer azért megszólalt. Az egykori *Édesanyám rózsafája* c. palócsági népdalgyűjteményt említettem, amelyet annak idején Ág Tibor és én csináltam. Ág Tibor neve hallatán a szfinx szája megmozdult, s ennyit mondott: Ág most beteg. Aztán megint hallgatásba süppedt. A hallgatása kicsit Szőcs Géza otromba nagyképűségét idézte. De mit nekem Kallós Zoltán meg Szőcs Géza, mikor a füleki Agócs Gergely ma este néhány óra alatt s a fél Közép-Európa füle hallatára összeénekelt egy gömörországi Kalevalát. Elegem van Erdély expanziójából, abból, hogy egyetlen táj folklórja leszorítson minden más magyar tájat a színpadról, s hogy palóc énekanyanyelvem helyére lépten-nyomon akár egy mégolyan szép, de számomra mégiscsak tanult éneknyelvet erőltessenek. – Délelőtt az Írók Boltjában voltam, vettem néhány könyvet (Orbán Ottó, Várady Szabolcs, Borbély Szilárd új versköteteit, két tanulmánykötetet: *Tanulmányok József Attiláról*, *Testet öltött érv* – a József Attila-kultusz rendületlenül folytatódik, helyesen), délután a Holmiban, illetve Réz Palinál jártam. Beszélgettünk egy jót (főleg Várady Szabolcs most megjelent gyűjteményes kötetéről), s otthagytam neki a *Damjanich* és a *Kontextuális etika* c. verseimet.

16.

A vertengő Angelika

December 16. Ma felhívtam a Nemzeti Színházat, megkérdeztem, mi a drámapályázatuk eredménye. Én is elküldtem nekik ugyanis a Szenci Molnár-darabomat, nem sok reménnyel bár, mert tudom, hogy mennyire soktényezős egyenlet egy ilyen pályázat. És nem csalódtam: díjat nem kaptam. De állítólag az első 17 között ott van a kéziratom, s ez, ha meggondolom, hogy közel háromszáz volt a pályázók száma, nem is olyan rossz eredmény. Az első díjat nem adták ki, a második és harmadik díjakat számomra teljesen ismeretlen szerzők kapták. Fel akarják venni velem a kapcsolatot, mondta a hölgy, akivel beszéltem, nincs kizárva, hogy valahol bemutatják a Megkísértetteimet. (Végül ilyen címmel küldtem be a kéziratomat, de nem tetszik a cím, valószínűleg megváltoztatom.)

December 22. Délután bent voltam a városban, s csak ámultam-bámultam, hogy milyen eleven nagyvárosi élet folyik az utcákon, főleg a Hviezdoslav téren, az egykori Kossuth-sétányom. A Bécsből visszatérő Kossuth egykor a Zöldfa vendéglő (ma Carlton szálló) erkélyéről szólt a pozsonyiakhoz. Ha a mostani pozsonyiakat látná! Az egykori lenézett tótok, a *gaz csorda*,

az *undok, éhes hollók* utódai meglepően szépen, európai fényességben mulatnak, szórakoznak: a Carlton előtt földalatti garázsok, a sétányon nyilvános korcsolyapálya kialakítva, sátrak, üvegházak, neonok, lampionok, girlandok – a belvárosban már karácsony van, a peremnegyedekből, ahol én is lakom, ez nem látszik.

December 23. Csehy Zoli (a tanzéken ő az utódom, ő vette át a régi magyar irodalmat) Balassi-konferenciát tervez, én a *Szép magyar komédiáról* ígertem neki előadást. Olvasom a II. Scenát: a megmérgezett Angelica „egy szép tiszta forrás mellett” *verteng* (fél száz évvel később Kumilla fog így *vertengeni*, szintén egy forrás mellett, a *Szigeti veszedelemben*), s én elgondolkodom a kifejezésen. Hangzása németes, de jelentésének semmi köze a német *werten* jelentéséhez. Nagy a gyanúm, hogy a *fetreng* szavunk korábbi alakjával van dolgunk (*verteng>vetreng>fetreng*). Csakhogy a *fetreng*-et a nyelvészek (pl.: Bárczi Géza) a *forog* (*fereg*)-ből magyarázzák. Hát nem tudom (ahogy Menzel mondaná): számomra inkább a magyar *ver* (*verdes*) ige itt a logikusabb archetípus. Ahogy a haldokló madár *verdes* a szárnyával, úgy *verteng* a megmérgezett Angelica is.

December 24. Életem 69. karácsonya! Egyévet visszalapozok a naplóimban: tavaly ilyenkor számadással kezdtem a beszámolómat. De akkor elképesztő mennyiségű munkáról, versekről, tanulmányokról, megjelent könyvekről, díjakról, elismerésekről és elismertségről számolhattam be, volt értelme év végi leltárt (bibliográfiát) készíteni. S most? Visszanéz a magyar, sóhajtva néz vissza..., szomorú tallóján ősi hírnevének, hej! csak úgy böngész már valamit – mesének. De mondhatnám akár azt is, hogy a 2003-as év hősvértől pirosult gyászter volt a számomra: az „aranyerem” egy Mohácsra valót vérezett. Végül megműtöttek, a műtét sikerült, de még ez a siker is félig vereség: csaknem olyan szűk lettem, mintha bevarrták volna a fenekem. De ami ennél is nagyobb vereség: nagyon keveset írtam. Igaz, az első félét elvette tőlem a drámaírás (aha!, úgy látszik, tudat alatt a drámaírást nem tartom teljes értékű írásnak): írtam egy olyan drámai költeményt, amely a Nemzeti Színház drámapályázatán (ahová készült) meg sem említettetett. Csak az lehet a vigaszom, hogy Katona József *Bánk bánját* sem említette meg az egykori zsűri, hogy aztán az irodalomtörténet annál többet emlegesse.

December 28. Keresem Várady Szabolcs könyvében a „rejtett kijáratot”. Ez ugyanis a címe a műnek: *Rejtett kijárat. Versek, fordítások, próza, egyebek*. (Kiadta az Európa Kiadó, 2003-ban.) Réz Pál megkért, írjak a könyvről a *Holminak*. Meg kell hagyni, furcsa egy „verskötet”! 565 oldal, tehát tulajdonképpen testes mű, de csak száz saját vers és mintegy

másfél száz „egyéb” (alkalmi versszöveg) van benne, a többi műfordítás és próza. Ragyogó próza, teszem hozzá mindjárt, leginkább költőkről, versekről írt esszék. S legalább ötven a saját száz versből is ragyog, sőt: 300 voltos égőként olyan fokon vakít bennük az intellektus, hogy az már szinte fáj, azaz olyan értelem működik itt, amely, elsősorban sajátos nyelvi szervezettségének köszönhetően, érzelmi hatással van ránk. A többi nagy rutinnal működtetett saját szabadalmú verstalálmány, amely legtöbbször alkalmi jellege ellenére is egzisztenciát érint, mint a szív fölé helyezett orvosi fülhallgató. – Működésük megközelítéséhez vegyük a legegyszerűbb példát:

*Nagyanyám naphosszat
nem csinál semmit, ül s öl,
engem, az unokát.
Nem merem gyűlölni,
félek, hogy visszagyűlöl.*

Kezdetben adva volt feltehetően a „gyűlöl” szó mint hívó rím, abból a költő kikövetkeztette az „ül s öl” felelő rímet, s kreált hozzá egy gyűlölködő nagymamát, s kész is volt a vers. S V. Sz.-nak egészen véletlenül valóban volt egy gyűlölködő nagymamája (vö. 430. oldal: „*Nem nagyon szerettük akkor a nagymamát, az az igazság. És féltünk tőle.*”), s ezt a véletlen egyezést a vers hirtelen megkötő betonja már egzisztenciaként közvetíti. Csakhogy valami furcsa, nyelvi egzisztenciaként. A vers *nyelvi megcsináltsága*, kimódoltsága ugyanis annyira provokáló, hogy az olvasó első fokon arra figyel, s nem a verscsináló esetleges személyes érintettségére. De a szituáció lélektanilag kikezdzhetetlenül hiteles (főleg a „visszagyűlöl” bravúrja miatt), s így végül is a nyelvi-poétikai allűrök csak mintegy elidegenítő effektusokként hatnak: a leírt helyzet és történet marad meg bennünk, amely személytől függetlenül bármikor s bárhol megismétlődhet, bárkivel megtörténhet.

*December 31. Mert ami volt, annak más távlatot ad a halál már... Azaz a halálnak múlthitelesítő ereje van. Zalabai Zsigának, míg élt, nem nagyon hittem el a habókjait, most már el kell hinnem: meghalt. Felakasztotta magát. A *Tűnődés a trópusokon* c. kitűnő irodalomelméleti könyve 1981-ben Grendel Lajos *Éleslövészet* c. regényével együtt hirdette a szlovákiai magyar irodalom nagykorúsodását. Aztán láttam a *kitűnő elmét az őrület romjaiban*. Tíz évig együtt dolgoztunk a pozsonyi magyar tanszéken. Nem tagadom, az utóbbi hónapokban már, ha lehetett, kikerültem. Nehezen lehetett elviselni az üres lángolásait. Depressziómániás volt – néha hetekig hallgatott, aztán hetekig lelkesedett, rendszerint valami „nemzeti” ügyért,*

máskor hetekig dühöngött ugyanazokért a dolgokért. Sokszor az volt az érzésem, játssza az őrültet. Jó lenne elolvasni a búcsúleveleit, utolsó naplóját, azokban talán nem pózolt. De lehet-e vajon a halált megjátszani? Most már a pózait is el kell hinnem. Állítólag a felesége karácsony másnapján visszament Bécsbe (ott dolgozik), Zalabai egyedül maradt a lakásban, s felkötötte magát. *Sonntagsneurose!* – mondaná Freud. S mit mondjak én? Azt, hogy remélem, nem kezdődött el ezzel a mi tájainkon is valami nagyon nem jó! – Zsiga egyébként még 26-án meghalt, de csak ma volt a temetése. Rengeteg ember búcsúztatta, látványos esemény volt, ő maga is mindig hajlott a színházsdíra, a jelképes, mutatós gesztusokra. Talán az ő szellemében tették 31-ére is, az év utolsó napjára a temetést. Tömegtüntetés volt ez a javából, csak azt nem tudom, hogy mi mellett és mi ellen tüntettünk? Somorján, a lakhelyén nagy kultusza volt Zsigának, a helyi kulturális rendezvények, Csemadok-megmozdulások fő szervezője volt. (Az ő nevéhez fűződik a somorjai Bibliotheca Hungarica megteremtése is, amely ma már Forum Kisebbségkutató Intézet, afféle „szlovákiai magyar akadémia.”) Talán éppen a Csemadok térítette le a *Tűnődés a trópusokon* vonaláról: amilyen mértékben a Csemadokhoz közeledett, olyan mértékben fordult el az irodalomelélettől, a „magas irodalomtól”. Az utolsó években nosztalgizáló, néprajzi ihletésű falumonográfiákat kezdett írni, s végül már az egyetemi óráin is magyar nótákat énekelt a hallgatóinak (stilisztikai előadások helyett). – Egyébként pedig vigasztalanul esik az eső. Iránban földrengés van, Amerikában kergemarhakőr dühöng. Megölte valaki magát, az hozta ezt a rút időt.

* Részlet a szerző *A kifordított ember* című, készülő naplókötetéből.

